

سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی ۸

اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه

معاونت آموزش قوه قضائیه

دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی - قم

قوة قضايه. معاونت آموزش

سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی (۸) اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه / تدوین و گردآوری معاونت آموزش قوة قضايه، دفتر آموزش روحانيون و تدوين متون فقهی - قم: نشر قضا، ۱۳۸۷.

ج ۸، ۲۰۳ ص. - (نشر قضا: ۲۶۴)

ريال. ۳۶/۰۰۰

ISBN: 978 - 964 - 534 - 142 - 6 (دوره)

ISBN: 978 - 964 - 534 - 069 - 6 (جلد ۸)

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه

۱. ادله اثبات دعوی (فقه). الف. معاونت آموزش قوة قضايه، دفتر آموزش روحانيون و تدوين متون فقهی - قم. ب. عنوان.

۲۹۷/۳۷۵

س ۸ ق ۱۹۵/۴ IP

۱۳۸۷

۱. هدف از تهیه این مجموعه، تبیین فقهی و حقوقی سند و اعتبار آن، ارتقای دانش فقهی فضا و ایجاد زمینه پژوهش‌های کاربردی دیگر است.
۲. معاونت آموزش قوة قضايه از هرگونه نقد و نظر نسبت به محتوای این کتاب استقبال می‌کند.
۳. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و منعلق به معاونت آموزش قوة قضايه می‌باشد و نقل هرگونه مطلب یا ذکر منبع بلامانع می‌باشد.

نشر قضا

قوة قضايه
معاونت آموزش

عنوان: سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی (۸) اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه

محقق: دکتر محمدجواد ارسطا

بازبینی و کنترل نهایی: محمد اسماعیل بیگی

حروفچینی: سید علی پارچینی، فرشته زینلی

انجام اصلاحات و صفحه‌آرایی: سید علی پارچینی

نمونه خوانی: محمود رضایی

مدیر نشر: محسن سلم‌آبادی

ناشر: نشر قضا

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: الهادی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه بها: ۳۶/۰۰۰ ریال چاپ نخست: قم - پاییز ۱۳۸۷

نشانی: تهران - خیابان حافظ شمالی، نشر خیابان سمیه، ساختمان شماره ۱۲ قوة قضايه - معاونت آموزش قوة قضايه

تلفن: ۴۰ - ۸۸۹۲۳۶۳۳ (۰۲۱) فاکس: ۸۸۹۲۴۴۴۲ (۰۲۱)

تلفن دفتر قم: ۲۹۱۶۰۶۶ (۰۲۵۱) فاکس: ۲۹۳۱۹۳۳ (۰۲۵۱)

پایگاه اینترنتی: www.law-training.ir

پست الکترونیکی: Emil:info@law-training.ir

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل نخست: کلیات	۱۵
گفتار نخست: تعریف سند	۱۵
۱. معنای لغوی سند	۱۵
۲. معنای اصطلاحی سند	۱۶
۳. عناصر معنای اصطلاحی سند	۱۷
گفتار دوم: نگاهی به تاریخچه سند	۲۰
۱. تاریخچه سند در ایران	۲۰
۲. تاریخچه سند در منابع اسلامی	۲۲
گفتار سوم: بررسی برخی اصطلاحات مربوط به سند در فقه امامیه	۲۷
۱. سَفْتَجَه	۲۷
۲. صک	۲۹
۳. خرید و فروش صک (= بیع الصکای)	۳۰

۴. اثبات وقف به وسیله سند (وقف نامه) ۳۱
۵. محضر ۳۳
۶. دیوان الحکم (دفتر دادگاه) ۳۵
۷. وثایق و سجلات ۳۷
۸. کتاب الاصل ۳۹
۹. صحیفه الفرائض ۴۱
۱۰. کاتبان یک طبقه اجتماعی ۴۳
- گفتار چهارم: اهمیت و جایگاه سند در زمان حاضر ۴۶
۱. دلایل اهمیت سند در زمان حاضر ۴۶
۲. اهمیت سند در حقوق ایران ۴۸
- گفتار پنجم: انواع سند ۴۹
۱. تقسیم سند به رسمی و عادی در حقوق ایران ۴۹
۲. تقسیم سند به رسمی و عادی در حقوق دیگر کشورها ۴۹
- گفتار ششم: تفاوت‌های سند رسمی و عادی ۵۲
۱. از نظر قدرت اجرایی ۵۳
۲. از نظر اعتبار تاریخ ۵۳
۳. از نظر ادعای جعل، تردید و تکذیب ۵۴
- الف. منظور از انکار سند ۵۵
- ب. منظور از ادعای جعل ۵۶
- ج. مقایسه جعل و انکار ۵۶
۴. از نظر تشریفات ۵۷
۵. از نظر تنظیم کننده ۶۰
- گفتار هفتم: کاربردهای سند ۶۵

فصل دوم: سند، یکی از ادله اثبات دعوا ۶۷

مقدمه ۶۷

گفتار نخست: دلایل اثبات اعتبار سند (به عنوان یکی از ادله اثبات دعوا) ۷۲

۱. قرآن کریم ۷۲

۲. روایات ۱۰۲

۳. فحوی (طریق اولویت) ۱۰۲

۴. سیره ۱۱۰

۵. استقرا ۱۲۰

۶. بینة کتبی ۱۲۳

۷. مجموع ادله ۱۳۷

۸. علم قاضی ۱۳۸

گفتار دوم: اعتبار سند از دیدگاه اهل سنت ۱۴۲

۱. عناوین مختلف سند در فقه اهل سنت ۱۴۲

۲. ادله اهل سنت در اثبات اعتبار سند ۱۴۳

گفتار سوم: دلایل عدم اعتبار سند (به عنوان یکی از ادله اثبات دعوا) ۱۴۵

۱. اصل عملی ۱۴۵

۲. روایات (دلایل اجتهادی) ۱۴۶

۳. اجماع ۱۴۷

گفتار چهارم: سند دلیل مستقل یا غیر مستقل؟ ۱۴۹

۱. از دیدگاه حقوق ایران ۱۵۰

۲. از دیدگاه فقه امامیه ۱۵۱

گفتار پنجم: ادله اثبات دعوا، منحصر یا غیر منحصر؟ ۱۶۱

۱. از دیدگاه فقه امامیه ۱۶۱

۲. از دیدگاه حقوق ایران ۱۶۸

الف. سیستم دلایل اخلاقی (شیوه آزاد اثبات) ۱۷۰

ب. سیستم دلایل قانونی (شیوه قانونی اثبات) ۱۷۱

۳. بررسی ادله اثبات دعوا ۱۷۳

الف. اقرار ۱۷۳

ب. اسناد کتبی ۱۷۴

ج. شهادت ۱۷۷

د. امارات ۱۸۲

ه. قسم ۱۸۴

و. معاینه محل و تحقیق محلی ۱۸۷

ز. نظریه کارشناس ۱۸۹

ح. علم قاضی ۱۹۱

فصل سوم: تعارض سند با دیگر ادله اثبات دعوا ۲۰۱

مقدمه ۲۰۱

گفتار نخست: تعارض سند با اقرار ۲۰۲

۱. در حقوق ایران ۲۰۲

۲. در فقه امامیه ۲۰۷

گفتار دوم: تعارض سند با شهادت ۲۱۵

۱. در حقوق ایران ۲۱۵

۲. در فقه امامیه ۲۳۱

۲۳۸	گفتار سوم: تعارض سند با امارات
۲۳۸	۱. در حقوق ایران
۲۴۹	۲. در فقه امامیه
۲۵۱	الف تعارض سند با اماره قانونی از دیدگاه فقه امامیه
۲۵۵	ب تعارض سند با امارات قضایی از دیدگاه فقه امامیه
۲۵۷	گفتار چهارم: تعارض سند با قسم
۲۵۷	۱. در حقوق ایران
۲۶۰	۲. در فقه امامیه
۲۶۴	گفتار پنجم: تعارض سند با نظریه کارشناس
۲۶۴	۱. در حقوق ایران
۲۶۷	۲. در فقه امامیه
۲۷۶	گفتار ششم: تعارض سند با سند
۲۷۶	۱. در حقوق ایران
۲۸۱	۲. در فقه امامیه
۲۸۹	کتابنامه

مقدمه

امروزه با توجه به رشد سریع علوم، جامعه‌ای می‌تواند جایگاه مناسبی در بین جوامع داشته باشد که با رهروان قافله علم و دانش هماهنگ باشد و جامعه‌ای دارای رشد، توسعه و توان می‌باشد که نیروی انسانی متخصص و محقق بیشتری در جهت تولید علم در ابعاد گوناگون داشته باشد. عقب ماندگی علمی و فرهنگی معضلی است که کشورهای جهان سوم با آن دست و پنجه نرم می‌کنند و باعث تسلط قدرت‌های استعماری بر آنان شده است. در این کشورها تحقیقات اهمیت و ضرورت چندانی ندارد و کمترین بودجه را به این امر اختصاص می‌دهند.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی علیه السلام، انقلابی عظیم در آحاد جامعه به وجود آمد و مردم به خودباوری رسیدند و تحرک چشم‌گیری در جهت رشد علمی جامعه آغاز شد و هر روز نیز در حال گسترش است و امروز با هدایت‌های امام‌گونه رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (دامت برکاته) و با اعلام نهضت نرم‌افزاری و تولید علم، شتاب بیشتری به خود گرفته است و می‌رود که در صورت حمایت همه جانبه مسئولان و با همت بلند اندیشمندان و محققان و نهادهای شدن تحقیقات و اختصاص بودجه‌های کافی به این امر در زمانی نه چندان دور کشور اسلامی ما نیز در زمره پیشروان قافله علم و دانش قرار گیرد و عظمت از دست رفته خود را باز یابد؛ البته آنگاه تحقیقات اثربخش و قابل عرضه در مجامع علمی داخل و خارج خواهد بود که بنیادین، نو و در حوزه‌های مختلف مورد نیاز جامعه باشد.

بدون شک از جمله حوزه‌هایی که با توجه به نوپا بودن نظام اسلامی و دور بودن فقه امانیه

در قرن‌های گذشته (در بعد مسائل حکومتی) از منن جامعه، نیاز به تحقیق و پژوهش دارد، حوزه قضا می‌باشد؛ چرا که امروزه دستگاه قضایی و قضات در جریان رسیدگی به پرونده‌ها نظر به ابهام، اجمال، نقص و تعارض قوانین با مجموعه‌ای از سؤال‌های بی‌پاسخ مواجه هستند که پاسخ آنها را در قوانین مدون نمی‌یابند و از این رو است که قانون‌گذار در همان ابتدای پیروزی انقلاب با توجه خاص اقدام به تصویب اصل ۱۶۷ قانون اساسی کرد که مقرر می‌دارد: «قاضی موظف است کوشش کند که حکم هر دعوا را در قوانین مدون بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد.» و لذا دستگاه قضایی کشور در جهت تحقق هرچه بهتر خواست قانون‌گذار در سال ۱۳۷۶ اقدام به تأسیس مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه نمود - که در سال ۱۳۸۳ بخش وسیعی از وظایف آن به عهده دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی گذاشته شد - تا هم در جهت تهیه پاسخ سؤال‌های روزمره قضات با انجام پژوهش و استفتا از مراجع معظم تقلید اقدام نماید^۱ و هم در موارد لازم با انجام تحقیقات بنیادین در راستای ابهام‌زدایی از قوانین و ارائه پیشنهاد نسبت به اصلاح قوانین اقدام نماید و هم در تهیه متون آموزشی مناسب فعالیت کند که با توجه به عنایت حضرت حق و پشتیبانی مسئولان محترم قوه قضاییه خصوصاً حضرت آیت الله هاشمی شاهرودی (دام عزه) رئیس معظم قوه قضاییه و کمک‌های بی‌دریغ حضرت حجت الاسلام والمسلمین جوهری (زید عزه) معاون محترم آموزش قوه قضاییه در این قسمت نیز تحقیقات به عمل آمده با عنوان سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی تنظیم گردید که در چندین جلد چاپ و به جامعه علمی و حقوقی کشور تقدیم می‌شود. آنچه پیش رو دارید هشتمین جلد از این مجموعه با عنوان «اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه» می‌باشد.

۱. تحقیقات انجام شده در این راستا تاکنون در سیزده جلد با عنوان مجموعه نظریات مشورتی فقهی در

اشاره به چند نکته بایسته است:

۱. هدف از انتشار این مجموعه ارتقای دانش فقهی علاقمندان به ویژه قضات محترم، آشنایی بیشتر با مبانی فقهی قوانین و تسهیل جریان سیاست‌های کلی قوه قضاییه است.
 ۲. پژوهش‌های انجام شده در این مجموعه بر اساس طرح‌های تحقیقاتی مصوب قوه قضاییه در مرکز تحقیقات فقهی (وقت) که زیر مجموعه معاونت آموزش و تحقیقات قوه بود، انجام شده و در دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی بازنگاری، اصلاح و چاپ شده است. آرا و نظریات محققان محترم، لزوماً دیدگاه معاونت آموزش و دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی نمی‌باشد.
 ۳. مجموعه حاضر از اولین کارهای انجام شده به صورت گسترده می‌باشد که طبعاً با نقص‌هایی همراه خواهد بود؛ لذا از همه اندیشمندان و صاحب‌نظران تقاضا می‌شود با پیشنهادها و انتقادهای سازنده خویش ما را در ادامه این مسیر برای عرضه کارهای بهتر یاری نمایند.
 ۴. زحمات محقق ارجمند این نوشتار حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد ارسطا را ارج می‌نهیم و توفیق بیشتر ایشان را خواستاریم.
- در پایان از همکاران معاونت آموزش قوه قضاییه و دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی قم که در آماده‌سازی و چاپ این مجموعه نقش داشته‌اند تقدیر و تشکر می‌شود.

سعدالله قلی‌پور

مدیرکل دفتر آموزش روحانیون

و تدوین متون فقهی - قم